РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. н. Теодора Стоева

на дисертационния труд на Дияна Добрева-Христова

на тема : „Екзистенциална изпълненост и пълноценно човешко функциониране при актьори (Насоки за психологичното консултиране)“

за придобиване на образователна и научна степен "Доктор"

по професионално направление 3.2. „Психология“ с

научна специалност : „Консултативна психология“

Актуалност и значимост на проблема

Достатъчен е само бегъл прочит на първите страници от представения труд, за да получим впечатлението, че пред нас стои внушителна не само по обем, но и по сложност и многоизмерност разработка. Изправени сме пред един изключително комплициран проблем, касаещ динамиката на взаимодействие между всяко от измеренията-телесно, психично, духовно, третиран в контекста на дълбинния стремеж на човека към по-висш смисъл на съществуване. Силно адмирирам ангажирането с този несъмнено фундаментален проблем, свързан с реабилитация на ролята на „духовното и смисъла“. Тази ангажираност е определено проява на научна смелост, доколкото за социалното познание, детерминирано от идеите на редукционистичното по характер позитивистка наука, висшият аспект на човешката личност и духовността се явяват отдалечен феномен, третиран като абстрактно философски, дори антинаучен. Подобни изследвания прокарват мост към други пространства, намиращи се извън конвенционалната наука, като задоволяват нарастващата потребност от осмисляне на духовното измерение като конструктивна сила за автентично изграждане на собствения живот.

Във фокуса на внимание са нуждите на консултативната психология да развие своята теоретична и методологична база, доколкото в нея преобладава интереса към техническата и практическа страна на консултацията и да разшири периметъра си, като включи нови тематични зони и нови социални групи, нуждаещи се от психологическа подкрепа, каквато в частност е целевата група на актьорите. Всичко това очертава високата не само познавателна, но и приложна стойност на разработката.

Познаване на проблема

В разработката са представени множество теоретични концепции на анализираните конструкти, което показва, че докторантката познава подробно съществуващите схващания по разработвания проблем. Направен е обзор на литературата, като са изведени изследователските теми, свързани с трудностите за пълноценното функциониране на актьорите от гледна точка на психологическото консултиране. Независимо от наличните изследвания в областта, са налице малко проучвания, посветени конкретно на проблема за психологическата помощ, ориентирана към потребностите на хората с творческа реализация, които имат специфични нужди поради естеството на професията си. Това показва умение да се откриват нерешените и недостатъчно разработени проблеми в съответното научно поле. Докторантката насочва вниманието си към слабо засегнати аспекти, свързани с темата за психичното здраве и благополучие на хората от актьорската професия, като правилно посочва, че е необходимо задълбочено проучване на психологическите конструкти, свързани с метатеоретичния модел за пълноценно човешко функциониране сред представителите на тази професия.

Добре представен и интегриран е предишния макар и оскъден опит в изследването на този аспект на проблема в проучванията на Хамилтън, Бейтс и др., с което авторката ни убеждава, че притежава умения както за систематично изложение, така и за творческо преосмисляне на научните постижения на своите предшественици.

Постигната е добра ориентация в теоретичните основания на дисертационния труд, като са представени и съдържателно анализирани множество концептуални модели, свързани с градивните конструкти на дисертацията, а именно - пълноценното човешко функциониране, екзистенциалната изпълненост, персоналните екзистенциални способности и психичното благополучие. Отчетени са теоретико-методологическите постижения на български и чуждестранни учени. В тази връзка трябва да се отбележи, че докторантката се е позовала на 282 източника, на български, руски, английски и немски език. Всичко това е доказателство за научната представителност на теоретичния анализ, който убедително свидетелства, че Добрева познава проблема както в класическата, така и в съвременната научна литература. Анализът е с евристична стойност, като „доставя“ необходимата аргументация за необходимостта от нови изследвания, както посочва самата докторантка, свързани с отговор на въпроса: Дали ще се наблюдава същата изявеност на взаимовръзките между персоналните екзистенциални

способности и овладяването на средата, при хората от общата популация, каквато е установена при актьорите?

Научна и методологическа представителност на изследването

Структурата на дисертационния труд отразява по най-добрия начин водещите идеи, емпиричната постановка, дизайна и методите на анализ на данните, получени чрез надеждни и валидни инструменти. В изходна точна на изследователските си търсения Добрева превръща идеята да проучи каква е взаимовръзката между персоналните способности за екзистенциалната реализация и пълноценното функциониране при актьорите, в контекста на специфичните предизвикателства, които те срещат. Така докторантката ясно очертава траекторията на предметната област на изследването, като обобщава, че това изследователско поле дава възможност не само за задълбочено изследване на ресурсите за пълноценно функциониране на актьорите, но и разкрива потенциала за разгръщане на теорията и методологията на екзистенциално-хуманистична психология, по конкретно на екзистенциалния анализ.

За концептуална база на изследването се явяват конструктите на екзистенциалната и позитивна психология, разгледани са общите сечения на разнопосочните дискурси към тях, което е дало възможност авторката да интегрира в един цялостен подход оптимистичното и пълноценно функциониране на човека в контекста на екзистенциално изпълнения живот. Теоретичният анализ се разгръща по посока на концептуалното и терминологично прецизиране на тези конструкти, а самото изложение се реализира съобразно класическата схема за преход от общо към частно, като изследователският фокус постепенно се стеснява, преминавайки от концептуализиране на екзистенциалната изпълненост и пълноценно човешко функциониране в общ план, към техните подкатегории - на персонални екзистенциални способности и психично благополучие, третирани в контекста на актьорската професия. Структурата на описаните конструкти дава възможност те да бъдат операционализирани и измерени чрез различни психологически въпросници. Така когато разглежда „екзистенциалната изпълненост“ и „пълноценно функциониране“ Добрева разкрива техните специфични аспекти, свързани с конструктите за „себетрансценденция“ „свобода“ „психична издръжливост“ и „себеприемане“- които се явяват параметри, заложени в използваните от нея инструменти за измерването им. Това е показател за съблюдаване на универсалния принцип на взаимосъответствие между теоретичен модел и неговата операционализация.

Теоретичните постановки, свързани с тези конструкти са разгледани в нужната пълнота и съдържателност. Интегрирайки основните достойнства на тези постановки Добрева достига до изграждане на собствена авторска позиция по проблема, виждайки своята мисия в развитие на разбирането за пълноценния живот на човека, през търсенето на позитивното и силните му страни. Така авторката залага като лайтмотив, пронизващ цялата разработка идеята за потенциала и стимулиране на ресурсите на хората, като контрапункт на подходите, насочени към психичните проблеми и негативните състояния, доминиращи полето на клиничната психология и практика. Добрева достига до по-широки, имащи фундаментален характер обобщения за това, че ако клиничната психология се фокусира главно върху психопатологията, то консултативната има теоретичния и методологичен ангажимент за превенция и създаване на условия за личностен растеж. В тази връзка съвсем правомерно тя превръща позитивната психология като основополагаща на изследователските си търсения, като база на метатеоретичния модел на Роджърс, съдържащ най-голям обяснителен потенциал по отношение на пълноценното човешко функциониране. Същевременно ставайки изразителка на идеята за личността като духовна същност, тя използва капацитета на екзистенциалната теория, като включва в изследването си методологичния подход на Ленгле на екзистенциален анализ.

За да избистри авторската си позиция по въпроса за смисъла и благополучието, докторантката води полемика, която пряко или контекстуално присъства в текста. Очертавайки едно скептично поле за възможността изследваните от нея конструкти да бъдат обяснени чрез един единствен подход, тя продължава търсенията си в една по-широка перспектива, изграждайки обща интерпретативна рамка, в която включва моделът за екзистенциална изпълненост и този за психично благополучие на Риф, допринасяйки за утвърждаването на общата платформа на екзистенциално-хуманистичната психология, което е безспорен принос на разработката в теоретико-методологичен план.

Проблемът за екзистенциалната изпълненост и психичното благополучие Добрева концептуализира, опирайки се на класическата теория на Роджърс и Олпорт преминавайки през идеите на Франкъл и философските прозрения на Хайдегер и Сартр, достигайки до съвременните схващания за проблема на Гришина и Хофман. Разработката изобилства с данни, разкриващи приноса на екзистенциалните конструкти за психичното здраве, което повишава доказателствената стойност на предложените

абстрактни теории, като верифицира тяхната достоверност, с което се обезпечава научната значимост на изследването.

Изследователска методология

Методологически емпиричното изследване отразява основния изследователски въпрос за взаимовръзката между екзистенциалната изпълненост и пълноценното функциониране на хората от актьорската професия. Дизайнът на изследване, включващ сложен медиаторен модел е отлично замислен и осъществен като са спазени основните наукометрични изисквания по отношение на компонентите-обект, предмет, валидност и надеждност на изследването, начин на обработка на данните. Аргументиран е задълбочено изборът на специфичния обект-професионалната група на актьорите. Емпиричната част впечатлява с високата изследователска култура на докторантката, с начина на представяне на изследователския замисъл по отношение на: теза, формулираните с тънък изследователски усет хипотези и задачи, адекватно подбрания богат арсенал от методика, чиято надеждност и валидност се доказват в изследването. Считам, че тези методики са позволили на Добрева да получи достатъчно емпирични данни за изследваните параметри, взаимовръзката между тях и медиаторните ефекти. Приложената изследователска технология се състои от 5 инструмента, два от които се верифицират емпирично на предварителен етап на изследването, а останалите са прилагани в практиката, с високи психометрични показатели за надеждност и валидност. В изследователския инструментариум се включват освен утвърдени в практиката методи, и нов конструиран от авторката въпросник за стреса, свързан с актьорската професия.

Емпиричното изследване е проведено на базата на извадка, балансирана по пол, с широк възрастов диапазон.

Докторантката показва компетентност по отношение на статистическата обработка на данните, свързано с т.нар. „технология на науката“. Избрани са адекватни на емпиричната постановка и на получените данни методи за обработка. Убедителна е логиката и обосновката в представянето и обработването на тези данни. Използвани са различни алгоритми за тяхното преобразуване в емпирични резултати чрез взаимодопълващи се статистически методи (корелационен, дескриптивен, регресионен, Т-тест на Стюдънт), доказващи връзки и зависимости в съответствие с поставените задачи и формулирани хипотези. Получените взаимозависимости са обсъдени

задълбочено и богато визуализирани с помощта на таблици и фигури, което придава на изследването още по-силна доказателственост.

Добрева интерпретира задълбочено получените резултати в контекста на теоретичните допускания и предходни изследвания, които сполучливо обобщава в заключенията си. Голяма част то резултатите са нови за тази област и представляват принос в психологията. Докторантката ги анализира на професионално ниво с разбиране и осмисляне. Изведени са изводи на високо равнище на обобщеност по отношение на изследваните параметри. Важен от приложна гледна точка е извода за приноса на свободата и себетрансценденцията за психичното благополучие и успешна адаптация на актьорите към житейските предизвикателствата. Заключенията са по посока авторската позиция за влиянието на екзистенциалното благополучие върху психичното благополучие на актьорите в условията на повишено стресово натоварване.

Въз основа ва професионално проведеното и оформено като научен труд с ясни доказателства проучване, докторантката очертава зоните с най-голям потенциал за консултативни интервенции, свързани с: подкрепа на психоемоционалното съзряване на обучаващите се актьори; развитие на екзистенциалните им способности и устойчивост, необходими за възстановяването след неблагоприятни събития.

Приноси

Справката за научно-приложните и теоретично-аналитичните приноси отразяват обективно постиженията в дисертацията. Приносните моменти могат да се сведат до:

1.Систематизирано е акумулираното до момента знание, свързано с различни психологически феномени сред актьорите.

2. Представен е оригинален мултидименсионален модел, разширяващ теоретичната и методологическа база на консултативната психология

3.Утвърдена е екзистенциално-хуманистичната парадигма като водеща в подкрепата и профилактиката на психичното благополучие.

4. За първи път в България се провежда емпирично изследване в полето на консултативната психология сред актьори.

5. Адаптиран и конструиран е въпросник за изследване на стреса, свързан с актьорството, което обогатява психологическия инструментариум в областта

Приносите в емпиричен план са резултат от изследването и са очевидни.

Автореферат

Авторефератът отразява пълно и точно съдържанието на дисертацията, като дава информация за 4-те публикации по темата. Тези публикации са достатъчни за да достигнат до научната общност резултатите от изследването.

Заключение

В заключение искам да обобщя, че изследването в дисертационния труд е на много високо професионално равнище. Добрева владее методологията на научното познание, познава добре и прилага успешно съвременните методически подходи за събиране и анализ на данни, стига до надеждни и валидни резултати, които интерпретира задълбочено в контекста на доразвитите от нея теоретични модели. Убедено давам своята положителна оценка и предлагам на уважаемото научно жури да гласува положително за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Дияна Добрева-Христова.

17.11.2023 г.
гр. София

Рецензент:
/проф. д. н. Теодора Стоева/